

Simone Weil & Alicja Gescinska
Politiek zonder partijen

Inhoud

<i>Voorwoord</i>	5
<i>Leven en werk van een ‘heilig genie’</i>	9
Gek of geniaal?	11
Een leven van gedachten	15
Kernbegrippen	29
<i>Aantekening over de algemene afschaffing van politieke partijen</i>	37
<i>Politiek zonder partijen: (on)mogelijke wens of (on)wenselijke mogelijkheid</i>	67
Een essay vol vuur	69
De stem van de passie	71
Belangrijke waarschuwingen	81
<i>Dankwoord</i>	94
<i>Literatuur</i>	95

Voorwoord

Dit boek is het gevolg van een uit de hand gelopen vraag. Toon Horsten vroeg me anderhalf jaar geleden of ik het voorwoord wilde schrijven bij een klein essay van Simone Weil, de Franse filosofe van wie het werk de voorbije jaren aan een revival bezig is. Het oeuvre van de in 1943 overleden filosofe is recentelijk rechtenvrij geworden, en dat had meteen een positief effect op de hoeveelheid aan vertalingen van Weils werk wereldwijd.

Zelf was ik al langer gefascineerd door de Franse denkster; een fascinatie die niet in het minst gevoed werd door de lovende woorden over Weil van denkers die me zelf bijzonder dierbaar zijn, zoals Albert Camus, T.S. Eliot en Czesław Miłosz. Toen Toon me voorstelde om het voorwoord bij een Nederlandse vertaling van *Note sur la suppression générale des partis politiques* te schrijven, stemde ik daarmee dus graag in. Daartoe begon ik het essay te lezen en te herlezen om er een zo goed mogelijke grip op te krijgen. Aangezien vertalen de meest intense manier van lezen is, besloot ik uiteindelijk ook om zelf de vertaling van het essay te maken.

Tijdens dat vertaalproces werd meteen duidelijk dat ik het boekje onaf zou hebben gevonden, mocht ik me er gemakkelijk van afmaken met een kort voorwoord. Het leek me waardevol, zelfs noodzakelijk voor een beter begrip van Weil, om de lezer eerst een inleiding aan te bieden op het leven en werk van de enigmatische filosofe. Ook leek het me dat zowel de sterktes als zwaktes van Weils prikkelende essay beter uit de verf zouden komen mits haar essay gevolgd zou worden door een kritische bespreking. Dat is tenslotte waar filosofie echt haar volwaardige vorm aanneemt: het denken als dialoog. De geschiedenis van de filosofie is altijd ook ideeëngeschiedenis; een aaneenschakeling van aanvullingen, weerleggingen, aanpassingen van de ideeën van voorgangers. Er is geen betere manier om Simone Weil relevant te houden dan met haar in dialoog te gaan.

Zo heeft dit boek drie delen gekregen: een inleiding op de

belangrijkste aspecten van Weils leven en werk, de vertaling van Weils essay (waarvoor gebruikgemaakt is van de door Climats/Flammarion in 2017 gepubliceerde editie), en als laatste deel mijn replek op haar essay. Het afsluitende essay moet dan ook gelezen worden als een weergave van mijn gedachten die ontstonden bij het lezen van Weils werk.

Uit die replek zal blijken dat ik het zowel met de centrale stelling van Weil als met essentiële aspecten van haar argumentatie oneens neig te zijn. Dat neemt echter niet weg dat ik de lezing van Weils essay van harte zou aanbevelen aan zo veel mogelijk mensen. Het valt niet te miskennen dat Weils pleidooi voor de algemene afschaffing van politieke partijen op zijn minst radicaal te noemen is, terwijl filosofie juist draait om de finesses van de nuances. Maar soms is het goed om bepaalde zaken scherp te stellen om zo de aandacht op een probleem te vestigen, om te wijzen op de urgentie van een problematiek. Mocht Weil een gematigd pleidooi geschreven hebben voor kleine politieke hervormingen, dan is de kans groot dat haar essay voor veel minder animo gezorgd zou hebben en in de vergetelheid zou belanden. Nu is het, ruim zeventig jaar nadat ze het geschreven heeft, nog altijd stof tot nadenken.

Weil schreef haar essay in de eerste maanden van de Tweede Wereldoorlog, tijdens de nadagen van de Derde Republiek. Niet enkel verkeerde Europa toen in een alomvattende staat van oorlog, maar ook was Frankrijk sterk gepolariseerd. De sociale, economische en politieke malaise van de jaren twintig en dertig hadden een breed cultuurpessimisme en politiek wantrouwen gestimuleerd bij zowel linkse als rechtse denkers: het huidige politieke bestel deugde niet en was dringend toe aan een totale herziening. Die tendens manifesteerde zich in heel wat Europese landen in het interbellum, en dus ook in Frankrijk. Er heerste, zoals de historicus Eugen Weber beschreef in zijn boek *The Hollow Years: France in the 1930s*, een ondergangsstemming, een sfeer van verregaand pessimisme over mens en maatschappij. En het gevolg van die malaise en dat pessimisme was toenemende polarisatie,

radicalisering, en ook verzuiling. Ter linkerzijde, waar Weil zich situeert, was er de sterke hegemonie van de *Parti communiste français*, met eigen verenigingen, kranten en tijdschriften, die de leden inkapselen en opsluiten in hun eigen wereld en wereldbeeld. Het is in die context dat Weil haar gedachten ontwikkelde, en waarom het ook zo belangrijk was om de macht van partijen te bevragen en te pleiten voor meer dialoog en losse samenwerking over ideologische en politieke grenzen heen.

Het is precies in dit opzicht dat Weils tekst ook voor ons vandaag relevant blijft. Ook vandaag heerst wantrouwen over politiek in het algemeen en partijen in het bijzonder. Ook vandaag leeft bij veel mensen het gevoel dat politici meer hechten aan het eigenbelang dan aan het algemeen belang, dat ze overbetaalde postenpakkers of baantjesjagers zijn. Precies daarin zit een groot deel van de aantrekkingskracht van populistische anti-establishmentfiguren die beweren dat ze schoon schip zullen maken met die hele politieke cultuur van de gevestigde partijen, en zoals we maar al te goed weten, zorgt de opkomst van zo'n populisme weer voor nieuwe uitdagingen en problemen in de politiek en in de samenleving.

De tekst van Weil is relevant, omdat ze in kort bestek de vinger legt op een aantal pijnlijke wonden van het politieke systeem; wonden die ook vandaag nog etteren. Hoewel haar argumentatie, zoals ik in mijn afsluitende essay zal pogen te verduidelijken, niet altijd voldoende solide is, is Weils essay meer dan de moeite van het weerleggen waard.

Ik hoop dat de lezer door ons beiden zelf uitgedaagd zal worden om na te denken over de rol, het belang en het gevaar van politieke partijen. De vraag hoe ons politiek bestel in de toekomst vorm moet krijgen en hoe we de macht enerzijds kunnen verankeren in instituten en er anderzijds op kunnen toezien dat die macht geen gevaarlijke almacht wordt, was uiterst relevant in Weils tijd, uiterst relevant in de onze, en zal nooit aan relevantie inboeten.

Januari 2023 – Alicja Gescinska

I

Leven en werk van een 'heilig genie'

door Alicja Gescinska

Les malheureux n'ont pas besoin d'autre chose en ce monde que d'être capables de faire attention à eux. La capacité de faire attention à un malheureux est chose très rare, très difficile; c'est presque un miracle, c'est un miracle.

S. Weil

Gek of geniaal?

Simone Weil (1909-1943) is een van de meest enigmatische figuren van de twintigste-eeuwse filosofie. Haar denken, haar persoonlijkheid, haar leven en zelfs haar dood zijn met het verstrijken van de tijd het object geworden van mystificatie, fascinatie en admiratie. Tijdens haar leven genoot Weil echter veel minder erkenning en zowat haar hele oeuvre bestaat uit postume publicaties. Vooral de voorbije tien jaar is een opvallende herwaardering van Weils werk gaande, met vertalingen en nieuwe uitgaven van haar geschriften wereldwijd. We zouden zelfs van een ‘canonisatie’ van Weil kunnen spreken: steeds meer wordt ze *incontournable* in overzichtswerken van de geschiedenis van de filosofie. En misschien zelfs meer dan *incontournable*...

Volgens sommigen verdient Weil een plaats in de geschiedenis van de filosofie naast de allergrootste denkers. Dat is bijvoorbeeld de mening van de Duitse hedendaagse filosoof Wolfram Eilenberger. ‘Mocht ze een man geweest zijn, ze zou als een Wittgenstein gepercipieerd worden’,¹ aldus Eilenberger, die met *Het vuur van de vrijheid* een veelgeprezen boek heeft geschreven over vier markante vrouwelijke filosofen van de vorige eeuw: Hannah Arendt, Ayn Rand, Simone de Beauvoir en Simone Weil. Al deze vrouwen zijn baanbrekende denkers geweest en van hen was Weil, volgens Eilenberger, de meest visionaire.

De toenemende appreciatie voor Weils denken contrasteert sterk met de erkenning en invloed die haar werk genoot in de vorige eeuw. Weil was een buitengewoon onconventioneel denker, compromisloos onorthodox, en door haar ongrijpbaarheid bleef zij ook lange tijd vooral een ‘intellectueel voor intellectuelen’. Ruimere naambekendheid en populariteit bij een breed publiek bleven uit, terwijl ze wel vaak met lof overladen werd door andere grote schrijvers en denkers. Simone de Beauvoir drukte

---

1 Gescinska, 2021, p. 196.

bijvoorbeeld haar waardering (niet gespeend van zelfs een lichte afgunst) voor Weil uit. Beide Simones waren studiegenoten aan de prestigieuze École Normale Supérieure geweest, en Weil was de enige die betere resultaten behaalde dan de Beauvoir. Albert Camus liet zich ooit ontvallen dat Weil ‘de enige grote geest van onze tijd is’. T.S. Eliot stelde dat Weil een haast heilige genialiteit belichaamde. En ook de Poolse Nobelprijswinnaar Literatuur en een van de grootste dichters van de twintigste eeuw, Czesław Miłosz, spaarde zijn lof voor Weils denken niet. In een tijd van intellectuele dichotomieën – conservatief versus progressief, enggeestig geloof tegenover enggeestig marxistisch atheïsme – toonde Weil, aldus Miłosz, dat er een tussenweg mogelijk is die de sociaal-progressieve inborst verbindt met de gelovige geest en het wetenschappelijke verstand.

De mening van Miłosz, Eliot en Camus was echter allerminst de *communis opinio* tijdens Weils leven en in de eerste jaren na haar dood. Haar denken was chronisch onmodieus, en stond voortdurend buiten de intellectuele trends en gangbare levensbeschouwelijke strekkingen. Voor conservatieve gelovigen was Weils denken vaak veel te kettters om erin mee te kunnen gaan. Voor progressieven was de spirituele dimensie van haar denken dan weer een struikelblok. Dit gegeven, eerder dan haar geslacht, lijkt me de werkelijke reden waarom Weil niet de filosofische reputatie van een Wittgenstein heeft genoten. Haar denken valt altijd tussen twee stoelen, ze is voor geen enkele kar te spannen. Overal waar haar gedachten zich heen manoeuvreren, schuren en wringen ze, veeleer dan te passen en zacht te landen. Daardoor was de *communis opinio* over Weil in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw misschien zelfs volstrekt tegengesteld aan die van Miłosz, Camus en Eliot. ‘Elle est folle’, zei Charles de Gaulle ooit over Weil. Wie de paradoxen en contradicties in Weils denken en de eigenaardige gedachtecronkels die ze soms maakt niet naar waarde schat, kan inderdaad misschien geneigd zijn te concluderen dat Weil veeleer gek dan geniaal was.

Een eerste van die paradoxen – die ook blijk geven van de compromisloze, onorthodoxe aard van Weils denken – betreft haar complexe verhouding tot geloof en georganiseerde religie. Weil groeide op als Joodse, maar werd vooral agnostisch opgevoed. Religie speelde geen noemenswaardige rol in haar leven tot het moment van haar ‘bekering’ tot het katholicisme; een bekering die niet als een breekpunt, maar als een verlengde van haar denken gezien moet worden. Ze was aangetrokken tot het katholicisme en identificeerde zich als katholiek, maar weigerde zich te laten dopen. Ze erkende de katholieke kerk als enige ware, maar tegelijkertijd wilde ze er niets mee te maken hebben; en ook meende ze dat die houding van buitenstaander de enige ware, rechtvaardige houding was.

Een andere paradox – echter niet zo zeldzaam in links-intellectueel Frankrijk van die tijd – was het feit dat ze een buitengewoon geprivilegieerde bourgeoisachtergrond had, maar tegelijk een oprechte bekommernis om het lot van de armen en de verdrukten aan de dag legde. Maar anders dan bij veel Franse linkse intellectuelen van de vorige eeuw bleef die bekommernis niet beperkt tot theoretische exposés. Weil wilde zich niet enkel met woord, maar ook met daad verbonden voelen met de arbeidersklasse. Zo ging ze een jaar werken in verschillende fabrieken en trok ze naar het platteland om te begrijpen hoe het leven en lot van plattelandarbeiders en het stedelijke proletariaat er werkelijk uitzagen. Dat waren levensveranderende ervaringen voor haar, en jammer genoeg ook levensbedreigende. Weil leefde zich zo sterk in en leefde zo sterk mee met het ellendige lot van het proletariaat dat haar gezondheid eraan kapotging. Weil legde volgens sommige biografen een solidariteit *ad absurdum* aan de dag, en die zou zelfs tot haar dood geleid hebben. Omdat zo veel mensen te lijden hadden onder honger en ontbering, wilde zij zelf nauwelijks nog eten, en dat zou haar voortijdige dood in 1943 hebben veroorzaakt (volgens andere biografen worstelde Weil al sinds haar jonge jaren met een eetstoornis).

Een derde paradox is Weils houding ten opzichte van oorlog en geweld. Enerzijds zocht Weil aansluiting bij pacifistische groeperingen, anderzijds voelde ze zich geroepen om actief deel te nemen aan de Spaanse burgeroorlog. Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog zag ze het als haar taak om de wapens op te nemen tegen de Duitse bezetter, ook al was zij daar fysiek (Weil had een bijzonder slecht gestel en een bijzonder slecht zicht) alderminst toe geschikt.

Zo kunnen we nog een tijdje doorgaan met de persoonlijke en intellectuele tegenstrijdigheden die kenmerkend waren voor Weils geest. Ze was een 'sociale determinist' die geloofde in de onwrikbare, sacrale betekenis van de individuele vrijheid én tegelijk ook nog geloofde in een vorm van goddelijke genade als bepalende kracht in het leven. Ze geloofde dat God écht bestaat, maar Zich uit het universum teruggetrokken heeft; wat overblijft, zijn de natuurkrachten en de noodzakelijkheid, waarvan de mens – ondanks zijn vrijheid en de kracht van zijn geest – veelal een speelbal is. Weil zag schoonheid in zo'n natuurlijk determinisme waarin God Zich kenbaar maakt precies door Zijn afwezigheid, en daarin, in Zijn afwezigheid, is de genade Gods werkzaam en merkbaar.

Het mag duidelijk zijn dat Weil een hoogst eigenaardig figuur was; een soort filosofische rapsodie, een amalgaam van invloeden, aantrekkingskrachten en denkbeelden die op een fragmentarische manier toch een filosofisch geheel vormden: een coherent mens- en wereldbeeld van tegenstrijdigheden. Om recht te doen aan die gelaagdheid van Weils denken, is het dan ook cruciaal om haar niet in een specifiek hokje te willen dringen en geen label op haar denken te willen kleven. Dat benadrukte ook Camus met klem: hij drukte de hoop uit dat niemand postuum zou proberen om het denken van Weil te claimen als links of rechts, conservatief of progressief, gelovig of ongelovig. Dat zou niet alleen een vergeefse poging tot appropriatie zijn, maar ook onrecht doen aan Weils denken.

Politiek zonder partijen
Simone Weil & Alicja Gescinska

© Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, 2060 Antwerpen en Simone Weil
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds' is het
geregistreerde merk van Davidsfonds vzw, Sluisstraat 79 bus
03.01, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk februari 2023

Ontwerp omslag: Leen Depooter
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens-
bestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op
welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3940 4
D/2023/0034/193
NUR 730